अस्मिन् प्रश्नपत्रपुस्तिकायाम् 28 प्रश्नाः [खण्ड–क (20) + खण्ड–ख (4+4)] एवं 8 पृष्ठाः सन्ति ।

Roll No.
अनुक्रमांक

Code No. 59/SS/O/S
कोड नं.

SET/सेट **A**

SANSKRIT
संस्कृतम्
(309)

Day and Date of Examination
(परीक्षादिवसः दिनाङ्कश्च) ______________________

Signature of Invigilators 1. ______________________
(निरीक्षकयोः हस्ताक्षरम्)
2. ______________________

सामान्य अनुदेशाः :

1 परीक्षार्थी प्रश्नपत्रपुस्तिकायाः प्रथमपृष्ठे स्व–अनुक्रमाङ्कम् अवश्यं लिखतु ।

2 निरीक्ष्यतां यत् प्रश्नपत्रस्य पृष्ठसंख्या प्रश्नानां संख्या च प्रथमपृष्ठस्य शीर्षे मुद्रितसंख्यानुसारमेव अस्ति। प्रश्नाः क्रमानुसारं सन्ति न वा इत्यपि निरीक्षणीयम् ।

3 उत्तरपुस्तिकायां परिचयचिह्नम् अथवा कुत्रापि निर्दिष्टस्थानेतरस्थलेषु अनुक्रमाङ्कलेखनं सर्वथा वर्जितम् अस्ति ।

4 स्व–उत्तरपुस्तिकायां प्रश्नपत्रस्य कूट(कोड) संख्या **59/SS/O/S, सेट-A** अवश्यमेव लेखनीया ।

SANSKRIT
संस्कृतम्
(309)

समय : होरात्रयम्] [पूर्णाङ्काः – 100

निर्देशाः – (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे **द्वौ** खण्डौ स्तः । खण्ड – क (केन्द्रिकः पाठ्यक्रमः), खण्ड – ख (वैकल्पिक–I एवं वैकल्पिक–II) स्तः ।

(ii) खण्ड – क अनिवार्यः । अस्मिन् खण्डे 20 प्रश्नाः सन्ति ।

(iii) खण्ड – ख **एकः** एव वैकल्पिकः समाधेयः ।

(iv) खण्ड – क कृते 85 अङ्काः, खण्ड – ख संस्कृतं संस्कृतिश्च अथवा प्रयोजनमूलकसंस्कृतम् इति वैकल्पिकयोः केवलम् एकः एव वैकल्पिकः समाधेयः । अस्य कृते 15 अङ्काः निर्धारिताः ।

खण्ड – क
(केन्द्रिकः पाठ्यक्रमः)

1 अधोलिखितेषु कस्यचिदेकस्य पाठस्य सारं षड्वाक्येषु लिखत – **6**

(क) अतिलोभः न कर्त्तव्यः

(ख) कल्पनाकीर्तिः विजयते

(ग) परार्थे आत्मोत्सर्गः

2 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत – **1×4=4**

न हि कोपकलुषिता विमृशति मतिः कर्त्तव्यम् अकर्त्तव्यं वा । रोषदोषविषये स्वहृदयेनिग्राह्ये किमर्थमसि निगृहीतवाननागसां सरस्वतीम् । इत्युक्त्वा पुनराह – 'वत्से सरस्वति, विषादं मा गाः । एषा त्वामनुयास्यति सावित्री ।'

प्रश्नाः –

(क) कीदृशी मतिः कर्त्तव्यम् अकर्त्तव्यम् वा न विमृशति ?

(ख) 'अनागसाम्' इति पदस्य कः अर्थः ?

(ग) सरस्वतीम् का अनुयास्यति ?

(घ) कः सरस्वतीं विषादं न कर्तुम् अकथयत् ?

3 अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उचितमुत्तरं कोष्ठकात् चित्वा लिखत – 1×4=4

(क) सुहृदो दुःखेन कः स्वयं दुःखी भवति ? (सुहृत्/अरिः)

(ख) कल्पना चावलायाः कस्यां विशिष्टा रुचिः आसीत् ? (व्यवसाये/वैमानिक्यां)

(ग) दुर्लभानि कार्याणि केन सिध्यन्ति ? (आलस्येन/उद्यमेन)

(घ) परमाणुकेन्द्राद्उत्सृष्टः रश्मिपुञ्जः कीदृशः भवति ? (विनाशकः/रक्षकः)

4 (क) रेखाङ्कितपदमाश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – 1×2=2

(i) समुद्रस्यजलं सूर्योदये स्वर्णमयं भवति ।

(ii) आचार्यस्य उपदेशाः उपासितव्याः ।

(ख) प्रश्नान् उत्तरत – 1×2=2

(i) अस्माकं देशात् सर्वप्रथमं कः अन्तरिक्षं गतः ?

(ii) प्लास्टिकसर्जरी विज्ञानस्य कः जनकः ?

5 एतत्कथनं कः कं प्रति कथयति ? 2

(क) अये तात, बलरामोऽहं अभिवादये ।

(ख) चिन्ता मा अस्तु । पुनःस्वीकरोतुतदेव फलम् ।

6 अधोलिखितं श्लोकद्वयं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत – 2+2=4

(क) को वर्धते विनीतः को वा क्षीयेतयोदृप्तः ।
कोन प्रत्येतव्यो ब्रूते यश्चानृतं शश्वत् ॥

प्रश्नद्वयम् –

(i) कस्य सदा क्षयः भवति ?

(ii) कस्मिन् विश्वासः न करणीयः ?

(ख) ब्रह्म सूर्यसमं ज्योतिर्द्यौः समुद्रसमं सरः ।
इन्द्रः पृथिव्यै वर्षीयान् कस्य मात्रा न विद्यते ॥

प्रश्नद्वयम् –

(i) समुद्रसमं सरः किम् ?

(ii) पृथिव्यै कः वर्षीयान् ?

7 अधोलिखितयोः अन्वयद्वयोः रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत – 2

(क) अस्त्युत्तरस्यां दिशिदेवतात्मा हिमालयोनाम नगाधिराजः ।

पूर्वापरौ तोयनिधीवगाह्य स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः ॥

अन्वयः –

उत्तरस्यां दिशि देवतात्मा हिमालयोनाम ________ अस्ति, पूर्वापरौ तोयनिधी वगाह्य पृथिव्या मानदण्डः इव ________ ।

(ख) कस्तूरी जायते कस्मात् को हन्ति करिणां कुलम् ।

किं कुर्यात् कातरो युद्धे, मृगात् सिंहः पलायनम् ।

अन्वयः –

कस्तूरी कस्मात जायते ? करिणां कुलम् कः ________ कातरः ________ किं कुर्यात् ?

8 अधोलिखित पद्यांशद्वयस्य भावार्थयोः रिक्तस्थानानि पूरयत – 2

(क) बलं शिरः कपालानां विशेषेणाभिवर्धते ।

भावार्थः –

शिरसि तैलप्रयोगेण शिरसः अस्थ्नां ________ वर्धते, अर्थात् जनः अधिकः क्रियाशीलः भवति ।

(ख) अनुव्रतः पितुः पुत्रः माता भवतु संमनाः ।

भावार्थः –

पुत्रः पितुः आज्ञाकारी स्यात्, माता च यथा चिंतयति तथा ________ ।

9 पद्यांशं 'अ' स्तम्भात् 'ब' स्तम्भेन सह मेलयत – 2

स्तम्भ–'अ'	स्तम्भ–'ब'
(i) आपः कुत्र भवन्ति	(क) भद्रया वाचं वदत
(ii) कया वाचं वदत	(ख) साचिव्येऽवरयत् स्वयम्
(iii) कृत्वात्मसदृशीं पूजाम्	(ग) फलाग्रे वृक्ष एव च
(iv) वृक्षाग्रे फलं दृष्टम्	(घ) आपः स्रोतः सु भवन्ति ।

10 'हृदयपरिवर्तनम्' इति नाटकस्य सारांशं षड्वाक्येषु लिखत । सहायतायै बिन्दवः दत्ताः – 6

बिन्दवः
ब्राह्मणवेशधारिणः, यक्षाः, राज्ञः, राज्ये वने, वादितं, ते, विचरन्ति, गोपालकेन, वंशीध्वनिं, वंशीवादकः, समीपे, गवां, सर्वे, अग्रे, गोपालकः, कथयति राजा तेषां, बोधिसत्त्वराज्ये, राजा, इच्छानुरूपं, मांसमो जनं, यच्छन्तिः, सर्वे, अहिंसकाः जाताः, हिंसा त्यक्ता ।

11 अधोलिखितं नाट्यांशद्वयं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत – 1+1=2

(क) राजा – प्रतीहारिन्, पुनः तं जीर्णवस्त्रधारिणम् लब्धदत्तम् आह्वयतु ।

प्रतीहारी – यथा आज्ञापयति महाराजः । (गच्छति लब्धदत्तेन सह प्रविश्य) एषः लब्धदत्तः ।

लब्धदत्तः – जयतु महाराजः । क्षम्यताम् बुभुक्षया पीडितोऽहं तत्फलम् एकेन रूप्यकेण विक्रीतवान् ।

राजा – चिन्तामास्तु । पुनः स्वीकरोतुतदेव फलम् ।
(लब्धदत्तः फलं स्वीकृत्य निर्गच्छति)

प्रश्नाः –

(i) प्रतीहारी केन सह प्रविशति ?

(ii) लब्धदत्तः किमर्थं फलमेकेन रूप्यकेण विक्रीतवान् ?

(ख) विभवानुगता भार्यासुखदुःखसुहृद् भवान् । 1×2=2

सत्यञ्च न परिभ्रष्टं यद्दरिद्रेषु दुर्लभम् ॥

प्रश्नाः –

(i) चारुदत्तभार्या कीदृशी आसीत् ?

(ii) दरिद्रेषु किं दुर्लभं दृश्यते ?

12 अधोलिखितं गद्यांशं पद्यांशं च पठित्वा उभयोः प्रदत्तप्रश्नान् उत्तरत –

(क) गद्यांशः

अस्माकं विद्यालयः शान्तवातावरणे स्थितः अस्ति । अमुंपरितः हरीतिमा वर्तते । विशालं क्रीडाक्षेत्रम् अस्ति, यत्र छात्राः स्वरुच्यनुसारं विभिन्न क्रीडासुभागं गृह्णन्ति । विद्यालये एकं सभागृहम् अस्ति यत्र सांस्कृतिककार्यक्रमाः भवन्ति । शिक्षकाः स्नेहेन अस्मान् पाठयन्ति । विद्यालयस्य परीक्षाफलम् अत्युत्तमं भवति ।

प्रश्नाः –

(i) विद्यालयः कीदृशे वातावरणे स्थितः ? 2

(ii) सांस्कृतिक कार्यक्रमः कुत्र भवति ? 2

(iii) गद्यांशस्य शीर्षकं लिखतु । 1

(ख) पद्यांशः

न कश्चित् कस्यचिन्मित्रम् न कश्चित् कस्यचिद्रिपुः ।

व्यवहारेणजायन्ते मित्राणि, रिपवस्तथा ॥

प्रश्नाः –

(i) प्राकृतिकरूपेण कोऽपि किं न भवति ? 2

(ii) मित्राणि कथं जायन्ते ? 2

(iii) पद्यांशस्य शीर्षकं लिखतु । 1

13 मञ्जूषापदसहायतया 'परोपकारः' इति विषयमधिकृत्य दशवाक्यानि लिखत – 1×10=10

मंजूषा
परेषाम्, उपकारः, कथ्यते, परोपकारः, परोपकारः लाभाय, भवति, समाजे, जनाः, समये, उपकारं, कुर्वन्ति, वृक्षाः, फलन्ति, नद्यः, वहन्ति परोपकाराय, साधवः सज्जनाः, परोपकाराय जीवनम् अर्पयन्ति, सर्वेषु परोपकारस्य, भावना, स्यात् ।

14 भवान् शोभितः । भवतां मित्रं द्वादशकक्षायां प्रथमश्रेण्याम् उत्तीर्णः तस्मै वर्धापनपत्रं लिखतु । 6

15 पितुः पुत्रस्य मध्ये ''धूम्रपानेन हानिः'' इति विषयेचत्वारिवाक्यानि संवादरूपेण लिखत । 1×4=4

16 रेखांकितपदे संधिच्छेदं कुरुत – 1

(क) ब्रूते यश्चानृतं शश्वत् ।

(ख) सुरेन्द्रदत्तं तृषिताः पिबन्ति ।

17 रेखांकितपदे का विभक्तिः किं च मूलपदम् ? 2

(क) सुश्रुतस्य अद्यतनख्यातिः नासाप्रतिष्ठाने अस्ति ।

(ख) अत्र विस्तीर्णे आसने आस्यताम् ।

18 समुचितपदनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत – 1×4=4

(क) ________ मूलं क्षमा अस्ति । (तपस् + उचित विभक्ति)

(ख) वातावरणे विभिन्ना ________ व्याप्ताः भवंति । (ध्वनि + उचित विभक्ति)

(ग) शार्दूलः कस्य ________ आज्ञां दत्तवान् । (वध + उचित विभक्ति)

(घ) राजा ________ संलापम् अशृणोत् । (रात्रि + उचित विभक्ति)

19 यथानिर्दिष्टं कुरुत – 1×4=4

(क) क्वचित् प्रगीता इव षट्पदौधैः । (रेखांकितस्य विग्रहं कुरुत)

(ख) देवैः परिवृतः । (रेखांकितस्य प्रकृतिप्रत्ययं लिखत)

(ग) कुजः भूमिपुत्रः कथ्यते । (रेखांकितस्य विग्रहं कुरुत)

(घ) जीवकेन शल्यचिकित्सा कृता । (रेखांकितस्य प्रकृतिप्रत्ययं लिखत)

20 (i) एकम् अव्ययम् एकम् उपसर्गं च चित्वा लिखत – 2

(क) संरक्षित पशूनाम् हननं दंडनीयम् ।

(ख) तेन सह सोऽपि गतः ।

(ii) 'क्त्वा' प्रत्ययं प्रयुज्य वाक्यद्वयं योजयत – 2

(क) सः पुस्तकं पठति ।

(ख) सः लेखं लिखति ।

खण्ड – ख

वैकल्पिक–I

(संस्कृतं संस्कृतिश्च)

21 अधोलिखितकाव्यानां तेषांलेखकैः सह मेलनं कृत्वा लिखत – 2

'अ'	'ब'
(i) स्वातंत्र्यसंभवम्	(क) राजेन्द्र मिश्रः
(ii) थाईदेश विलासम्	(ख) रसिक बिहारी जोशी
(iii) करुणाकटाक्षलहरी	(ग) सत्यव्रत शास्त्री
(iv) भारतशतकम्	(घ) रेवाप्रसाद द्विवेदी

22 (क) अधोलिखितसंख्यानां कृते संस्कृतपदानि लिखत – 2

10^7, 10^{10}, 10^6, 10^{55}

(ख) कयोश्चिद्द्वयोः प्रमुखगणितज्ञयोः नामानि लिखत । 2

(ग) अष्टांगहृदयस्य रचयिता कः ? अस्मिन् ग्रन्थे कस्य वर्णनं विशेषरूपेण प्राप्यते ? 2

(घ) 'अश्वत्थः सर्ववृक्षाणाम्' इति कस्मिन् ग्रन्थे उक्तम् ? 1

23 वर्णानाम् उच्चारणे प्रयत्नः कः कथ्यते ? सः कतिविधः भवति ? 1+1=2

24 (क) शिक्षया संबद्धाः कति संस्काराः सन्ति ? विद्याध्ययन समाप्तौ कः संस्कारः क्रियते ? 2

(ख) वर्णाश्रमव्यवस्थायाम् आश्रमाः कति विद्यन्ते ? 1

(ग) नवजातस्य मुण्डन संस्कारः कदा क्रियते ? 1

वैकल्पिक–II

(प्रयोजनमूलकसंस्कृतम्)

21 अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत – **1×4=4**

(क) संस्कृतम् विश्वस्य ________ भाषा ।

(ख) वैदिकशब्दानां ज्ञानम् ________ इति वैदिककोशेन सम्यक् भवति ।

(ग) संस्कृतज्ञः सेनायां ________ पदे नियुज्यते ।

(घ) विज्ञापनस्य ________ विशिष्टं महत्त्वम् अस्ति ।

22 अधोलिखितान् प्रश्नान् उत्तरत – **1×4=4**

(क) पुराणानि कति सन्ति ?

(ख) शून्य सिद्धान्तस्य मान्यता केन कृता ?

(ग) पत्रपत्रिकासु विज्ञापनस्य भाषा कीदृशी भवति ?

(घ) संस्कृतज्ञानां कृते जीवननिर्वाहाय का उत्तमा सेवावृत्तिः ?

23 मासिकं पत्रं किं भवति ? एकस्य संस्कृतमासिकपत्रस्य उल्लेखं कुरुत । **2**

24 (क) पत्रपत्रिकाणां प्रकाशनाय केषां नियमानाम् अनुपालनम् आवश्यकं भवति ? **1**

(ख) एकस्य पाक्षिकसंस्कृतपत्रस्य नामोल्लेखम् कुरुत । **1**

(ग) 'अर्वाचीन संस्कृतम्' इति पत्रिका कुतः प्रकाश्यते ? **1**

(घ) त्रुटिशोधने प्रयुक्तम् अधोलिखितं चिह्नद्वयम् अभिप्रायेण सह मेलयत – **2**

(अ)	(ब)
(क) (Bold)	विलोपं करणीयं वर्धनीयम्
(ख) (D/e)	स्थूलाक्षरे परिवर्तनीयम्